

Obecná metodologie II.

Filozofie a metodologie výzkumu

Sociologický výzkum v umění a kultuře

Dva přístupy ke studiu sociálních jevů

Filosofie sociálních věd a výzkumu

- ▶ **Pozitivismus – filozofický přístup spočívající na přesvědčení, že svět je plně popsitelný a vysvětlitelný (a že se dají objevit a popsat zákony jeho fungování)**
 - ▶ **A. Comte (1798 – 1857)**
 - ▶ **Zakladatel sociologie**
 - ▶ **Biologický determinismus**
 - ▶ **E. Durkheim (1858 – 1918)**
 - ▶ **Sociální determinismus**
 - ▶ **Pravidla sociologického výzkumu**

Ve vývoji sociologie lze rozeznat dva hlavní metodologické přístupy k výzkumu: první – ovlivněný pozitivizmem – se inspiroval v přírodních vědách a pokusil se jejich metody aplikovat na sociální jevy.

Ačkoliv i A. Comte, zakladatel sociologie, byl pozitivista, jeho přístup k sociálním fenoménům byl spíše spekulativní, respektive přebíral výsledky studia přírodních věd (navíc jen ty, které byly dostupných v jeho době) a považoval je za platné i pro sociální fenomény.

Přelomovým autorem pozitivistického přístupu je proto až E. Durkheim, který ve svém díle „Pravidla sociologické metody“ stanovil základní pravidla pro výzkum sociálních jevů. Od jeho přístupu se odvíjí přístup, který dnes **kvantitativní techniky**.

Na následujících třech stránkách jsou uvedené hlavní pojmy jeho přístupu:

- Sociální fakta
- Sociální realita
- Sociální fakta jako věci
- Předvědecké pojmy a představy

Emile Durkheim

- ▶ Sociologie je podle Durkheima:
 - ▶ pozitivní (tedy „objektivní“ nikoliv „spekulativní“) věda o společnosti
 - ▶ nástroj reorganizace společnosti
- ▶ Úkol sociologie: eliminace konfliktů, ustavení nového morálního řádu
- ▶ považoval za předmět sociologie kolektivní vědomí
- ▶ Les règles de la méthode sociologique, [Pravidla sociologické metody] (1895, česky 1926).

Durkheim – „Pravidla metody“

- ▶ Sociologie je podle Durkheima vědou o sociálních faktech.
- ▶ „**Sociálním faktem** [fait social] je každý druh **jednání**, ustálený nebo ne, schopný vnějšího tlaku na jedince; anebo takový, který je v rozsahu dané společnosti všeobecný, ale má při tom svůj vlastní život nezávislý na svých individuálních projevech“ (Durkheim 1919: 19).

Zdůrazňuji zde slovo **jednání** – tedy v sociologickém výzkumu tohoto typu analyzujeme pozorovatelné jednání a chování lidí, nikoliv dojmy, pocity nebo spekulativní úvahy typu „co byste/kdyby...?“ apod. !!!

- ▶ Sociální realita je specifickým druhem reality, který se vyznačuje:
 - ▶ 1. nezávislostí na individuálních vědomích (tj. existuje bez ohledu na to, co si o daném jevu myslíme)
 - ▶ 2. schopností vyvíjet tlak na individuální vědomí (tj. ovlivňuje naše myšlení a jednání)

Durkheim – „Pravidla metody“

- ▶ Základním pravidlem metody, která podle Durkheima umožňuje objektivní vědecké poznání sociální reality, je příkaz **považovat sociální fakta za věci**, které jsou na individuálních vědomích právě tak nezávislé jako předměty (věci), jimiž se zabývají přírodní vědy.
- ▶ Sociolog se musí důsledně vyhýbat všem každodenním představám o společenských jevech, které mají členové společnosti, musí se **vyhýbat všem předvědeckým pojmům** [prénotions] (zvláště pak toho, jaký má ke zkoumanému jevu soukromý postoj, zda je mu sympatický či nikoliv apod.)
- ▶ Cílem Durkehimovy metody je tedy co nejobektivněji zjistit **JAK** se lidé chovají (tedy **CO** dělají v konkrétních situacích).

Filosofie sociálních věd a výzkumu

▶ Antipozitivismus

▶ M. Weber (1864 – 1920)

- ▶ Rozumějící sociologie
- ▶ Význam hodnot pro lidské jednání
- ▶ Snaha o nalezení smysluplnosti lidského jednání
- ▶ Ideální typ
- ▶ Interpretace jako: Vysvětlující porozumění

Max Weber je nejdůležitějším autorem, který se vymezil proti pozitivistickému a zvěčňujícímu přístupu v sociologii, když zdůraznil, že úkolem sociologie by mělo být **poznat a pochopit PROČ** se lidé nějak chovají, ne pouze toto chování konstatovat. Jeho přístup se proto označuje jako **rozumějící sociologie** a styl výzkumu, který se od jeho koncepce odvíjí označujeme jako **kvalitativní techniky**.

Protože i v tomto přístupu vstupujeme do sociálního systému kterého se dotazujeme nebo který pozorujeme, potřebujeme nějaké záchytné body (pojmy), které by byly obdobou sociálních faktů/věcí v pozitivistickém přístupu. Max Weber proto vytvořil pojem **ideálního typu**, což je teoretický konstrukt, který nám umožňuje specifikovat a směřovat naše dotazování. Příkladem ideálního typu může být **rodina** – kterou si např. můžete vydefinovat v tradičním a úzkém pojetí: **jako muž a žena, žijící v manželství, ve společné domácnosti a mající minimálně dvě děti**. Takto definovaný ideální typ vám následně ukazuje, kterým směrem by se mělo ubírat vaše dotazování – **povaha svazku, jeho formální/právní zakotvení, počet dětí, fungování společné domácnosti apod.** vč. snahy o pochopení, proč se v realitě budete setkávat se sociálními jevy, které se od ideálního typu budou odlišovat.

I zde platí, že konstrukce ideálního typu je závislá na znalostech a zájem autora výzkumu a měla by být vždy vysvětlena.

Problémy výzkumu v sociálních vědách

Problémy výzkumu v sociálních vědách

Ve společenských vědách se setkáváme s některými metodologickými obtížemi, které omezují naši schopnost realitu poznat a vysvětlit.

Zde jsou uvedeny ty nejdůležitější a zvláštní pozornost je věnovaná problému redukce.

- ▶ Závěry mají vždy pravděpodobnostní charakter
- ▶ Nálezy bývají často platné jen pro prostředí, ze kterého jsme sebrali data (nemusí tedy platit obecně)
- ▶ Ustavit důkaz o kauzalitě (příčině jevu) je obtížné, ne-li nemožné
- ▶ V sociálních vědách prakticky nikdy nebudeme pracovat s úplně popsáním přirozeným systémem
- ▶ Je nutné pracovat s **redukovaným popisem reality** → budeme vždy vystaveni zkreslení

Co vše je předmětem redukce?

- ▶ Počet pozorovaných proměnných
- ▶ Počet analyzovaných vztahů mezi nimi

- ▶ Populace, kterou redukujeme na vzorek
 - ▶ Populace (obyvatelé ČR – 10,7 mil) – vzorek (1000 obyvatel)
 - ▶ Populace (studenti FF MU – 6.600) – vzorek (100 studentů)

- ▶ Časové kontinuum: omezujeme se na popis jednoho, nebo několika málo časových bodů

- ▶ Tedy redukujeme
 - ▶ CO můžeme pozorovat,
 - ▶ u KOHO to můžeme pozorovat
 - ▶ stejně tak jako KDY to pozorujeme.
- ▶ A každá takováto **redukce vede ke zkreslení** výsledků našeho pozorování.